

pogodzenia dla Bultmanna z rozwojem wiedzy i techniki. Nie potrafił rozróżnić struktury myślenia od formy przekazu, jak zwrócił na to uwagę teolog z Göttingen, H. Hübner.

Wszystko to było tragedią dla wierzącego przecież biblisty. Również i to, że jego naród padł ofiarą szaleńca, który spowodował tak okrutną wojnę światową. Bultmann nigdy nie kolaborował z nazizmem, czego nie da się powiedzieć o Heideggerze. Został więc smutek i nadzieja, że wiara wszystko przemoże.

Zmarł 30 czerwca 1976 roku w Marburgu.

Co można powiedzieć o jego pracach z perspektywy dwudziestu pięciu lat od śmierci?

Rudolf Bultmann dał impuls dla nowych badań egzegetycznych. Jego dzieła, jak *Die Geschichte der synoptischen Tradition*, *Jesus*, *Das Urchristentum im Rahmen der antiken Religionen*, *Theologie des Neuen Testaments* zostają jako ślady pewnej epoki egzegezy biblijnej. Jak napisał wspomniany już H. Fries, „Bultmann jest dzisiaj klasykiem teologii”. Klasykiem nie w znaczeniu naśladowania, lecz w znaczeniu pamiętania.

Kraków

KS. JERZY CHMIEL

R E C E N Z J E I P R Z E G L Ą D Y

ks. Antoni Tronina

BIBLIOTEKA ZWOJÓW. TŁO NOWEGO TESTAMENTU

Przed siedmiu laty (1994) zapoczątkowano w Krakowie ważną serię wydawnictw z pogranicza biblistyki. *The Enigma Press*, zajmująca się odkryciami w Qumran, rozpoczęła wówczas publikację popularnonaukowych prac wprowadzających w środowisko historyczne i literackie Biblii. Przy współpracy księży profesorów J. Chmiela (PAT) i S. Mędali (ATK), twórca tego naukowego wydawnictwa, dr Z. J. Kapera, rozpoczął wydawanie serii książkowej pt. *Biblioteka Zwojów. Tło Nowego Testamentu*. W ciągu siedmiu lat, kończących drugie tysiąclecie

chrześcijaństwa, ukazało się siedem niezmiernie cennych opracowań, których treść pragnę przybliżyć Czytelnikom RBL.

1. Rozpoczyna serię praca ks. S. Mędali pt. *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, Kraków 1994, ss. 392. Współwydawcą książki jest Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy. Jest to pierwszy w języku polskim zarys literatury żydowskiej z Palestyny i z diaspory. Autor omawia utwory hebrajskie, aramejskie i greckie z okresu hellenistycznego i rzymskiego. Książka dzieli się na pięć części: Pisma z Qumran (ss. 7-112); Apokryfy Starego Testamentu (ss. 113-244); Propagandowa i apologetyczna literatura judaizmu hellenistycznego (ss. 245-296); Modlitwy judaizmu międzytestamentalnego (ss. 297-336); Starożytna literatura rabiniczna (ss. 337-386).

2. O. Betz i R. Riesner, *Jezus, Qumran i Watykan. Kulisy Trzeciej Bitwy o Zwoje znad Morza Martwego*. Z niem. przeł. R. Kiełbasińska. Wyd. 2 popr., Kraków 1996; liczne ilustracje (nakład wyczerpany). Autorzy, bibliści protestancy, w przejrzysty sposób odpierają zarzuty dziennikarskie, stawiane Kościołowi katolickiemu, jakoby opóźniał on publikację tekstów z Qumran. Książka odpowiada rzeczowo na te insynuacje, wykazując nierzetelność mass mediów w tej dziedzinie. Każdy z 10 rozdziałów książki nosi tytuł sformułowany jako pytanie, na które czytelnik znajdzie odpowiedź w trakcie lektury.

3. J. Meleze-Modrzejewski, *Żydzi nad Nilem od Ramzesa II do Hadriana*. Z franc. przeł. J. Olkiewicz. Kraków 2000, ss. 350, XXX tablic i mapy. Autorem tej pasjonującej i dobrze udokumentowanej pracy jest emerytowany profesor Sorbony, wykształcony w Polsce historyk prawa i papirolog. Rozprawa obejmuje dzieje egipskiej diaspory aż do drugiego powstania antyrzymskiego w latach 115-117 po Chr. Bogaty materiał źródłowy został opracowany w trzech częściach, którym nadano znamienne tytuły: Świt – faraonowie i „wielcy królowie” (ss. 17-63), Zenit – Egipt Lagidów (ss. 67- 199), Zmierzch – Egipt w imperium rzymskim (ss. 203-275). Szczególnie cenna jest zawarta w książce teoria dotycząca początków „Biblii Aleksandryjskiej”.

4. J. A. Fitzmyer SJ, *101 pytań o Qumran*. (Z ang. przeł. T. Fizia), Kraków 1997, ss. XXIV + 255, XVI tablic. Książka wydana we współpracy z Wyd. Apostolstwa Modlitwy, jako że jej autorem jest jezuita amerykański, profesor Nowego Testamentu na Uniwersytecie Katolickim w Waszyngtonie. Jest on nie tylko jednym z najlepszych

znawców tekstów z Qumran, ale także świetnym popularyzatorem zagadnień z nimi związanych. Omawia je w formie „wirtualnego dialogu” z czytelnikiem, co znacznie ułatwia lekturę i pozwala lepiej przyswoić skomplikowane zagadnienia, będące tematem książki. Dołączone na końcu indeksy (biblijny, qumrański i tematyczny) pozwalają szybko orientować się w treści podstawowych pism, wchodzących w skład „Biblioteki zwojów”.

5. P. Muchowski, *Rękopisy znad Morza Martwego. Qumran – Wadi Murabba'at – Masada – Nachal Chewer*. Wyd. 2, Kraków 2000, ss. 510, XVI tablic. Jest to bez wątpienia najważniejsza pozycja całej serii, obowiązkowa lektura biblisty. Zawiera bowiem niemal kompletny przekład tekstów odkrytych w grotach qumrańskich i w okolicy. Pominięto tylko teksty biblijne, które zostaną opracowane w osobnym tomie. W porównaniu z pierwszym wydaniem tej książki, z roku 1996, obecne jest znacznie obszerniejsze i obejmuje praktycznie wszystkie opublikowane dotąd teksty znad Morza Martwego: hebrajskie i aramejskie. Teksty greckie przygotowane są już do druku w osobnej serii (Teksty z Pustyni Judzkiej 2). Dzięki gigantycznej pracy tłumacza (dra P. Muchowskiego z Uniw. Poznańskiego) dysponujemy w języku polskim jednym z najpełniejszych w świecie przekładem pozabiblijnych tekstów z Qumran. Przekład ten owocuje już wzmożonym zainteresowaniem problematyką qumrańską wśród polskich biblistów.

6. J. T. Milik, *Dziesięć lat odkryć na Pustyni Judzkiej*. Przełożył Z. Kubiak. Kraków 1999, ss. 206, 16 tablic. Jest to nowe, uzupełnione wydanie klasycznej już pracy pioniera badań qumrańskich, polskiego uczonego, który od początku należał do zespołu ojca R. de Vaux. W porównaniu z przekładem polskim z r. 1968, obecne wydanie wzbogacone jest nową bibliografią i życiorysem „Champolliona Zwojów”, jak nazwano Milika.

7. P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*. Kraków 2000, ss. 503. Ostatni z wydanych dotychczas tomów serii „Biblioteka Zwojów” łączy się ściśle z tomem 5. Tłumacz tekstów qumrańskich zadbał również o wprowadzenie do ich treści i systematyzację kilkuset rękopisów z Pustyni Judzkiej. Po obszernym wprowadzeniu w dzieje i teologię esseńskiej wspólnoty z Qumran (ss. 13-56), podzielił on mianowicie wszystkie pozabiblijne teksty na osiem grup tematycznych. Są to najpierw teksty prawne (ss. 57-126), regulujące życie wspólnoty. Po nich omawia autor kolejno teksty eg-

zegetyczne (ss. 127-164), liturgiczne i kultowe (ss. 165-214), dydaktyczne (ss. 215-236), parabiblijne (ss. 237-254), kalendarzowe (ss. 255-265) i apokryficzne (ss. 267-336). Ostatni dział obejmują teksty dokumentarne, znalezione zarówno w czwartej grocie z Qumran jak i w innych miejscach na Pustyni Judzkiej (ss. 337-348). Dołącza też do nich słusznie „Zwój Miedziany” z groty trzeciej (3Q15), będący przedmiotem jego wcześniejszej rozprawy doktorskiej. Całość tomu zamyka niezwykle użyteczny indeks tematyczny do wszystkich tekstów (ss. 355-436), obszerna bibliografia (ss. 439-483) oraz praktyczny Wykaz Tekstów i Komentarzy, ułożony według skrótów używanych w literaturze fachowej (ss. 487-498). Dzięki temu wykazowi, czytelnik z łatwością może zidentyfikować dokument cytowany w piśmiennictwie naukowym za pomocą sigli wprowadzonych przez Milika i powszechnie przyjętych. Wykaz ten pełni jednocześnie rolę spisu treści zarówno tomu 5 (Rękopisy znad Morza Martwego) jak i tomu 7 (Komentarze). Bez przesady można stwierdzić, że oba tomy opracowane przez Muchowskiego stanowią klucz do zrozumienia dokumentów z Pustyni Judzkiej.

Wszystkie tomy prezentowanej serii, na ogół niedostępne w księgarniach, można nabywać wprost u Wydawcy: The Enigma Press, skr. pocztowa 22, ul. Wadowicka 12, 30-420 Kraków.

Częstochowa

KS. ANTONI TRONINA

Piotr MUCHOWSKI, *Hebrajski qumrański jako język mówiony*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria *Językoznawstwo* nr 23, Poznań 2001, 228 stron

Prezentowana książka jest rozprawą habilitacyjną, pozornie dość odległą od zainteresowań przeciętnego biblisty. W rzeczywistości jej lektura może okazać się bardzo przydatna dla poszerzenia wiedzy o tzw. literaturze międzytestamentalnej, stanowiącej pomost pomiędzy zbiorem ksiąg Starego i Nowego Testamentu. Jak wiadomo, P. Muchowski jest autorem dwu prac w prezentowanej wyżej serii „Biblioteka Zwójów”. Przygotował mianowicie pełny przekład hebrajskich i aramejskich tekstów znad Morza Martwego, a także filologiczny komentarz do tych tekstów. Ponadto jego rozprawa doktorska sprzed kilku lat dotyczyła języka najbardziej zagadkowego spośród tych dokumentów, a mianowicie tzw. „Zwoju Miedzianego”.